

un ésser encarnat obre les portes per a repensar el sentit que li hem donat a allò humà, i aquesta és una tasca que han de reprendre les humanitats. Tal com assenyala l'autora, aquesta és una operació reflexiva i urgent que posa en disputa «l'interès de tots contra els interessos del capitalisme actual» (pàg. 71). O en altres paraules, la precarietat del nostre temps ens revela l'imperatiu de reclamar la unió entre l'estómac i l'esperit.

La cinquena hipòtesi afirma el següent: «Hem perdut el futur però no podem continuar perdent el temps» (p. 72); la pèrdua de la idea del futur afecta i precipita sobre manera la crisi de les humanitats. La concepció lineal del progrés moral i polític posat en paral·lel amb el progrés econòmic i tecnològic ens ha dut a un precipici del qual és difícil escapar. Tanmateix, aquesta concepció lineal afí al projecte neoliberal s'ha demostrat falsa e insostenible en termes naturals i humans; per tant, ha de ser plantejada i posada en contraposició amb un projecte humà vertaderament crític i transformador. Per tal de superar aquesta condició pòstuma en la qual ens trobem, que ens paralitza i ens impedeix veure unes possibilitats reals de futur, Garcés afirma que és moment de deixar enrere la nostàlgia d'unes humanitats anacròniques per repensar-se des de les seues arrels, deixar enrere l'apocalipsi a què ens enfrontem i aprendre a construir un projecte vertaderament humà, una nova Il·lustració radical.

En conclusió, l'assaig filosòfic que presenta aquí Marina Garcés és un crit conscient i autoconscient dels límits d'un projecte il·lustrat en gran mesura fallit, un crit que ens empena a replantejar-nos críticament

les arrels del nostre present i el nostre futur. Tal com assenyala encertadament l'autora, ens trobem en un temps clau per replantejar i recuperar les bases crítiques de la Il·lustració en confluència amb altres projectes culturals i vitals que ens permetin construir un horitzó esperançador. Avui, «ens hi juguem l'estómac, la consciència i la dignitat del destí comú de la humanitat en aquest temps que resta» (pàg. 72). Aquesta és la tasca que ens queda per assolir, i l'obra de Marina Garcés és un pas ferm per a adreçar-nos a la seua consecució.

Maria MEDINA VICENT
Universitat Jaume I (València)

Jordan B. Peterson,
12 rules for life.
An antidote to chaos.
Toronto: Penguin Random House
Canada, 2018, 409 pàg.

Aquesta obra de Jordan Peterson ens transporta fins al fons de la nostra humanitat, ens arrossega a fer un viatge per la història, la cultura, la literatura, la filosofia, la psicologia, l'antropologia i l'art en un carusel d'experiències personals, cites, referències i, per sobre de tot, unes reflexions acurades i profundes sobre el sentit de la vida, la vida amb sentit i la recerca viscuda del sentit de tot plegat.

En el pròleg, Norman Doidge ja ens diu que, sense normes, sucumbim fàcilment a les nostres passions. La norma principal és que cada persona ha d'assumir la responsabilitat de la seva pròpia vida. Perseguir ideals i assolir-los esdevé la manera de donar

sentit a l'existència. La proposta d'en Peterson passa per transitar el camí estret d'una vida viscuda dignament, que farà que col·lectivament progressem com a éssers humans. Parteix del símbol del yin i el yang. L'ordre és la serp blanca, tot allò conegut i controlable. El caos és la serp negra, tot allò inesperat i incontrolable. Totes dues estan enllaçades. Fins i tot, la serp blanca té un ull negre, i la negra un ull blanc. Hi ha caos en l'ordre, i ordre en el caos. Existeix la possibilitat de transformació. Els taoistes diuen que el sentit es troba en la línia divisòria entre les dues serps. Aquest és el camí estret. Per tal de transitar-lo, Peterson ens presenta 12 normes.

La primera norma: Aixeca't i posat dret. Les circumstàncies canvien i nosaltres també podem canviar. Aixecar-se físicament implica un aixecar-se metafísic, implica assumir la càrrega de l'ésser, és acceptar la responsabilitat de la vida, significa transformar el caos del potencial en una realitat d'ordre habitable (pàg. 27). Emprendre el propi viatge porta a trobar el sentit i la joia.

La segona norma: Tractat com algú a qui tens la responsabilitat d'ajudar. Mereixem respecte. Tothom es mereix un respecte. Tots tenim una tasca per desenvolupar en el destí d'aquest món. La pregunta és: Què puc fer, amb la meua llibertat, per tal de millorar la meua salut, expandir el meu coneixement i enfortir el meu cos? Què puc fer per tal de ser millor?

«Algunes persones degeneren a l'infern del ressentiment i l'odi de l'ésser, però la majoria refusen aquest camí malgrat el sofriment i el desengany, les pèrdues i la lletor de les circumstàncies», com una flor que sorgeix en terra erma (pàg. 61).

Tots podem assumir la nostra naturalesa imperfecta, agafar confiança, sentir orgull de ser qui som i caminar a l'ombra de Déu per la terra eixuta i pel jardí més exuberant.

La tercera norma: Fes amistat amb qui vol allò que és bo per a tu. Algunes persones tenen l'autoestima baixa, producte d'un autoconcepte encara més baix. Cerquen relacions problemàtiques. No arriben a creure que es mereixen quelcom millor; per tant, ja no ho cerquen.

Podem observar diferents nivells d'intel·ligència, que vol dir diferències en la capacitat d'aprendre i transformar-se. També hi ha diferents personalitats, unes de més actives, d'altres de més passives. Alguns es proposen de rescatar els perduts. Mols d'ells no volen ser rescatats. Potser caldria esperar que facin el propòsit de sortir del pou. Altrament, poden arrossegat els potencials salvadors en la seva caiguda. Potser només necessiten l'exemple d'algú que viu d'una altra manera. No són la mateixa cosa la lleialtat i l'estupidesa.

Sempre que apostem per un futur millor, destorbem els qui viuen en la mediocritat i el cinisme. L'odi de Caín envers Abel va sorgir així.

La quarta norma: Comparat amb qui vas ser ahir, no amb allò que algú altre és avui. Les coses i les persones difereixen en qualitat. Per molt bons que siguem en alguna cosa, sempre hi ha algú que ens pot fer ombra. Els guanyadors no s'ho emporten tot, però sí la major part dels premis. Si no hi hagués millor i pitjor, res no seria digne de fer-se.

El món permet ser de moltes maneres. Cadascú ha de trobar la que més li escau.

Juguem diferents partides: en la família, l'amistat, la feina, l'esport, l'art, els projectes personals... De vegades, sobrevalorem allò que no tenim i menystenim allò de què disposem. Cal connectar amb l'agraïment. És un antídote contra el ressentiment. Aquest, juntament amb l'arrogància i la decepció, constitueixen una tríada malèfica. Hom ha de decidir quins objectius perseguir i quins deixar anar. Molta part en la fórmula de la felicitat està constituïda per l'esperança. Posant el punt de mira a millorar, a fer del món un lloc més habitable, fem un acte de fe en l'existència, en nosaltres mateixos. Si ens mirem a nosaltres mateixos, ja no jutgem els altres.

La cinquena norma: No permetis als teus fills de fer coses que comportin el teu rebuig. L'ésser humà és bo i és dolent. Els horrors del comportament humà no poden ser només atribuïbles a la història i a la societat, també s'expliquen per l'exercici de la nostra llibertat. És un acte de responsabilitat disciplinar un fill o filla. Ser pare o mare és més que ser un amic o amiga. La disciplina i el càstig són necessaris, perquè ens ajuden a aprendre. Els humans necessitem un dilatat període de temps per tal d'assolir la maduresa, i això és així perquè el comportament necessita ser conformat. Un nen o nena que no ha estat ben educat tindrà més tard carències afectives, que desembocaran en l'aïllament, la depressió o el comportament antisocial. Les normes han de ser limitades i els pares han d'educar conjuntament. És molt dur educar, però si es fa bé, els fills tindran oportunitats, autoestima i seguretat. Quan ens equivoquem, haurem de demanar disculpes. La humilitat també s'aprèn.

La sisena norma: Posa ordre a casa teva abans de criticar el món. La vida és dura. A la gent li passen coses terribles. Però l'ansietat, la desesperança, el ressentiment i la ràbia cediran si ens ocupem de celebrar l'existència com una cosa molt bona i ens dediquem a millorar-la. Si tots ho féssim, aquest món seria fantàstic.

La setena norma: Persegueix allò que té sentit. Moltes persones dediquen el seu temps a fruit de manera egoïsta durant molt de temps per tal de compensar les tragèdies i els sofriments que la vida comporta. Cedint alguna cosa en el present, podem augmentar la felicitat futura. No són la mateixa cosa el treball i el sacrifici. Compartir no és la mateixa cosa que cedir a canvi de res. La gent d'èxit negocia amb el seu futur, ajorna la gratificació. Si vivim adequadament, podem descobrir un sentit tan profund que, fins i tot, foragita el temor de la mort. El diable, la serp antiga, encarna el refús del sacrifici. «És arrogància, desdeny, engany, crueltat, malevolència, odi de l'home, de Déu i de l'ésser» (pàg. 181). Tot ésser humà té capacitat de fer mal. Per això cal ser conscients de la pròpia insuficiència. Col·locar l'alleujament de la pena i del dolor en el pinacle dels valors és equivalent a portar el regne de Déu a la terra. Trobar el sentit a la pròpia vida és millor que tenir allò que hom vol. De vegades, no sabem ben bé què volem, ni si necessitem allò que volem. Trobar el sentit és trobar-se en el lloc ideal en el moment ideal, equilibrat entre l'ordre i el caos.

La vuitena norma: Digues la veritat, o almenys, no menteixis. Agafar el camí fàcil o dir la veritat són dues maneres diferents de viure la vida. L'infern existeix, hi habi-

ten les persones desenganyades i ressentides. Posem les nostres ambicions a desenvolupar el nostre caràcter i les nostres habilitats. Estatus i poder no són ambicions dignes de nosaltres. Siguin quines siguin les nostres metes, la meta-meta ha de ser viure en la veritat. Al paradís, tothom diu la veritat. Siguem conscients de la nostra veritat i comuniquem-la amb cura als altres. Així es guariran la nostra ànima i el nostre món.

La novena norma: Suposa que la persona que escoltes pot saber alguna cosa que tu no saps. Quan algú pensa, simula el món i planifica com actuar-hi. El veritable pensament és rar, com ho és la veritable escolta. En pensar, som dues persones al mateix temps, les deixem discrepar. El pensament és un diàleg intern entre dues visions del món. Pensar implica parlar i escoltar, implica conflicte. I el conflicte requereix negociació i compromís.

Tanmateix, la conversa interpersonal també requereix negociació. «Un bon orador parla *amb* i no *a*» (pàg. 251). No hi ha una audiència, allò que realment té al davant són oients individuals que escolten. «La conversa de mútua exploració requereix persones que han decidit que allò desconegut és millor que allò conegut» (pàg. 254), i surten a buscar-ho. Aquesta conversa és una recerca de la veritat. La saviesa consisteix en la recerca contínua de coneixement, no pas en el bagatge de coneixements que ja posseïm.

La desena norma: Sigues precís en el teu discurs. Tot, en aquest món, resulta afectat per tota la resta. Quan tot es col·lapsa al nostre voltant, traiem els nostres recursos i actuem. Hauríem de parlar de manera

apropiada i transformar el caos en un món habitable. La paraula ordena, crea. Pensar, parlar i actuar és la cadència que porta al sentit de la pròpia existència.

L'onzena norma: No molesteu els nens quan patinen. Els nens, com els adults, necessiten reptes. No es tracta de minimitzar el risc, sinó d'optimitzar-lo. Si estem sobreprotegits, no sabrem com actuar davant d'allò que és inesperat o perillós. Els nois pateixen més que les noies en el nostre món. Ells s'interessen en coses, elles en persones. Les noies poden tenir èxit en la seva jerarquia de valors i, a més a més, en la dels nois. Ells només poden tenir èxit en la seva jerarquia. Per això necessiten assumir riscos.

La cultura és una creació humana, però no tan sols dels homes. La humanitat ha hagut de lluitar contra els horrors de la privació i la necessitat. El poder és un factor motivador, però no pas l'únic ni el més important. En les societats ben estructurades, la competència i l'habilitat determinen l'estatus, no pas el poder. Els diners, un cop tenim els necessaris per viure amb dignitat, no aporten res a les nostres vides. Totes les jerarquies generen guanyadors i perdedors.

La dotzena norma: Acarona un gat, quan te'l trobis pel carrer (o potser un gos). La gent és social perquè li agraden els membres del propi grup i és antisocial perquè no li agrada la gent d'altres grups. La cooperació i la competència són necessàries.

Quan estimem algú, l'estimem no pas malgrat les seves limitacions, sinó a causa d'aquestes. Hem d'intentar construir un món millor, però no podem traspasar la línia que delimita la nostra humanitat,

amb les seves febleses i imperfeccions. L'ésser requereix esdevenir, i esdevenir és arribar a ser quelcom millor, o quelcom diferent (pàg. 345).

Com a corol·lari: Posa el teu objectiu en el Cel mentre treballes diligentment aquí, a la Terra. Per tal d'actuar correctament, el criteri seria que l'ésser és millor que el no-ésser. La felicitat és un trajecte, no una meta. L'infern és patir terriblement, sabent que un mateix és la causa d'aquest patiment. Finalment, ens arriben els millors desitjos per a tots. Una salutació fraterna per a tots i totes els qui descobrim el sentit de la nostra vida tot fent camí.

Schopenhauer, en *L'art de ser feliç*, venia a dir el mateix amb un relat més breu. No importa quant de patiment hem hagut de suportar, importa com hem viscut. I això és únicament la nostra decisió.

Teresa LASALA DESCARREGA
Facultat de Filosofia
Universitat Ramon Llull

Pierre Glaudes,
Léon Bloy, la littérature et la Bible.
París: Les Belles Lettres, 2017,
453 pàg.

Al voltant de la commemoració del centenari de la mort de l'escriptor francès Léon Bloy (1846-1917), el professor de la Sorbona Pierre Glaudes, potser el màxim especialista en la seva obra, ha publicat un extens volum en el qual sintetitza el profund coneixement que ha assolit al llarg de tota una vida acadèmica dedicada a analitzar-la i interpretar-la, així com també a edi-

tar-la. L'obra de Bloy continua sent alhora hermètica i polèmica, sempre al marge de modes, incòmoda i irritant en no poques ocasions, en la seva època i encara avui dia, tal com s'ha demostrat pel rebombori que ha provocat a França la reedició de l'opuscle *La salvació pels jueus* (1892) el 2012, al qual els seus detractors li han retret un antisemitisme implícit. En canvi, en els àmbits culturals peninsulars la recepció de les seves novel·les o dels seus relats, per no dir dels seus impressionants volums de diaris, és mes aviat escassa i parcial, per no dir fragmentària, cosa en principi sorprenent en el món cristià si es prengués en la deguda consideració el paper decisiu del magisteri intel·lectual i religiós de l'autor de *Le médiant ingrat* (1896) en la conversió de Jacques i Raïsa Maritain.

L'assaig que aquí ressenyem intenta mostrar una panoràmica global de la producció literària de Bloy a partir del nucli fonamental del qual dimana tota la seva trajectòria: l'exegesi bíblica. No és el de Bloy un interès científic i historicista per la Bíblia, ans al contrari. Henri de Lubac havia reconegut en les últimes pàgines d'*Histoire et Esprit* (1950) el paper pioner que les obres d'artistes laics com Bloy van jugar en la renovació de la recerca del *sentit espiritual*. Juntament amb Charles Péguy o Paul Claudel, deia Lubac, Léon Bloy, malgrat la injustícia d'algunes de les seves crítiques o la temptació poètica que omplia les llacunes de la seva incompleta formació historiogràfica, hauria contribuït, per la seva condició mateixa d'artista, a enllaçar amb la tradició més autèntica de la lectura bíblica, des d'Orígenes i Cebrià de Cartago fins a Erasme o Joan Lluís Vives.